

KAJIAN FILOLOGI SĀHĀ PIWULANG KANGGÉ MANJANGAKĒN YUSWĀ WONTĒN ING SĒRAT YUSWĀ WIDĀDĀ

PHILOLOGY STUDIES AND DEMONSTRATIONS TO EXTEND AGE IN SĒRAT YUSWĀ WIDĀDĀ

Déning: Miko Aliadi, Prodi Pendidikan Bahasa Jawa, Fakultas Bahasa dan Seni, Universitas Negeri Yogyakarta.
mikoaliadi612@gmail.com

SARINING PANALITEN

Ancasing panalitèn mênikâ kapérang dados gangsal, (1) ngandharakên *deskripsi naskah sâhâ teks SYW*, (2) ndamel *alih tulis teks SYW*, (3) ndamêl *suntingan teks SYW*, (4) ndamêl *terjemahan teks SYW*, (5) ngandharakên piwulang kanggé manjangakên yuswâ wontên ing salêbêting *teks SYW*. Panalitèn tumraping *teks SYW* mênikâ ngginakakên *metode panalitèn filologi modern sâhâ metode panalitèn deskriptif*. *Metode panalitèn filologi modern* dipunginakakên kanggé naliti *teks SYW* ingkang kasêrat mawi aksârâ Jâwâ cithak. Wondéné *metode panalitèn deskriptif* dipunginakakên kanggé nggambarakên kawontênanipun *naskah*, ngandharakên lampahing panalitèn *filologi*, sâhâ ngandharakên isining *teks SYW*. *Sumber data* panalitèn mênikâ inggih *naskah SYW koleksi Perpustakaan Muséum Dewantara Kirti Griya Yogyakarta kanthi nomêr koleksi Bb. 1.259*. Caranipun ngêmpalakên *data* ngginakakên lampahing panalitèn *filologi*, inggih mênikâ *inventarisasi naskah, deskripsi naskah sâhâ teks, alih tulis teks, suntingan teks, terjemahan teks, sâhâ analisis teks*. Cârâ anggènipun ngêsahakên *data* ngginakakên *validitas sâhâ reliabilitas*. *Validitas* ingkang dipunginakakên inggih mênikâ *validitas semantik*. Wondéné *reliabilitas* ingkang dipunginakakên inggih mênikâ *reliabilitas intrarater sâhâ interrater*. Asiling panalitèn tumrap *teks SYW* wontên gangsal bab. Sêpisan, asiling *deskripsi naskah sâhâ teks SYW*, kawontênanipun *naskah* taksih saé, sagêd dipunwaos kanthi cêthâ, sâhâ *teks sinêrat* mawi aksârâ Jâwâ cithak. Kalih, asiling *alih tulis teks SYW* ngginakakên *metode transkripsi sâhâ transliterasi*. Asiling *transkripsi* dipundamêl sami kaliyan *teks* ingkang diputliti, amargi wujuding aksârâ mênikâ sami kados *naskah* cithak biasanipun. Kapanggihakên ugi sêratan aksârâ Jâwâ ingkang wujudipun botên kados biasanipun, atêgês wujudipun mênikâ *balok* utawi wujudipun aksârâ mênikâ sarwâ *siku*. Lajêng asiling *transliterasi sâhâ* ingkang kaping tigâ inggih *suntingan teks* kapanggihakên kalih têmbung ingkang dipun-sunting. Sakawan, asiling *terjemahan teks*, kapanggihakên wontên 29 têtêmbungan mênâpâ déné ukârâ ingkang kasêrat ing cathêtan *terjemahan*. Gangsal, isining *teks* inggih mênikâ piwulang kanggé manjangakên yuswâ, kapanggihakên wontên 6 *piwulang*, inggih mênika sakawan ingkang awujud sarat, lajêng kalih awujud pêtungan, antawisipun: (1) sampun drêmbâ, (2) sampun bruwah utawi brancah, (3) sampun anganiâyâ, dhusthâ tuwin cidrâ dhatêng pamêngkuning garwâ, (4) sampun ngantos anggarwâ wanitâ ingkang kirang sêmbâdâ, (5) pêtungan dintên saé sâhâ awon adhêdhasar jam ing salêbêting dintên, (6) pêtungan wanci ingkang kédah kasirik bilih badhé awor jiwâ amijèkakên putrâ. Piwulang kawruh yuswâ widâdâ mênikâ sagêd dipunginakakên wontên ing pagêsanganing manungsa ing jaman samênikâ.

Pamijining têmbung : *Kajian Filologi, Sêrat Yuswâ Widâdâ, isining teks SYW*.

Abstract

The purpose of this study is divided into five stages, (1) explaining the script description and SYW text, (2) making over writing the SYW text, (3) making edits to the SYW text, (4) making a translation of the SYW text, (5) explaining the guidelines for extending age in the SYW text. This SYW text research uses modern philology research methods and descriptive research methods. The source of this research data is the SYW manuscript collection of Dewantara Kirti Griya Yogyakarta Museum Library with the collection number Bb. 1,259. Ways to collect data using philological research steps, namely manuscript inventory, script and text descriptions, text writing, text edits, text translations, and text analysis. This research uses two validiy and reliabilies such as semantic validity, interrater reliability, and intrarater reliability. These are the results of five SYW text research stages. First, the results of the script description and SYW text are that the state of the script is still good, can still be read, and the text is written using Javanese letters in printed form. Secondly, the result of overwriting the SYW text is using transcription and transliteration methods. The results of the transcription itself, are made the same as the text being studied, because

the letter form is the same as the other printed text. In addition, found the writing of Javanese letters in the form of squares or elbows. While the results of the transliteration which then go to the third stage, namely text edits, found two words that need to be edited. Fourth, the results of the translation of the SYW text were found in 29 words and sentences which were then included in the translation notes. For the fifth stage in the form of an analysis of the contents of the SYW text about guidelines for extending life, found 6 guidelines. Four of them are conditions, while the other two are Javanese calculations. These four conditions are in the form of a ban for many desires; prohibition to easily like or cheat; prohibition to arbitrarily, lie, or even betray the trust of a partner; and prohibition to marry a woman who is not suitable. This long life science guide can be used in human life today.

PURWAKĀ

Kabudayan Jawi menikā mināngkā pranatanipun gêsang tiyang Jawi tumuju kasampurnaning jalmā manungsā. Kabudayan wontên ing tlatah Jawi menikā wujudipun manéka warnā sangêt miturut jinisipun, wujudipun, sâhā paédahipun. Tiyang Jawi menika anggènipun nglampahi pagêsangan taksih wontên ingkang adhêdhasar adat istiadat utawi kapitadosan miturut lêluhur, ananging wontên ugi ingkang sampun ndhèrèk *perkembangan* jaman utawi teknologi. Salah satunggaling tulādhā kémawon mênawi wujuding kabudayan miturut J.J. Hoenigman wontên ing Koentjaraningrat (2000: 186), wujud kabudayan kapérang dados 3, inggih mênikā ingkang sêpisan awujud *gagasan* ingkang sipatipun *abstrak*, *aktivitas* (tumindak) ingkang sipatipun *konkret*, sâhā *artefak* (*karya*) ingkang sipatipun langkung *konkret*. Pramila, mināngkā warisan saking tiyang Jawi kâlā rumiyin, mênikā sampun dados têtêngêr sâhā kédah dipunlêstantunakên.

Kanggé nggampilakên pamaos mangrêtosni isining kabudayan mênikā sâhā supados sagêd dipunlêstantunakên inggih sagêd mawi cârā dipunsinaoni sâhā dipuntliti kanthi sarānā ngèlmi *filologi*. *Filologi* mināngkā ngèlmi ingkang dipunginakakên kanggé nлити *naskah-naskah* kinā. Baroroh-Baried (1985: 1)

ngandharakên bilih *filologi* inggih mênikā salah satunggaling ngèlmi bab sêratan (*karya tulis*) ingkang gayut kaliyan bab bâsā, kasusastran, sâhā kabudayan. Lumantar lampahing panalitèn *filologi* mênikā asal-usuling *naskah* sâhā wosing *naskah* sagêd kaandharakên kanthi cêtha sâhā sagêd dipunmangrêtosni, saénggā sagêd dipunsinaoni sâhā dipunpêndhêt kautaman-kautamanipun kanggé dipuncakakên ing pagêsangan jaman samênikā.

Tilaran-tilaran jaman rumiyin sâhā *Naskah* Jawi tamtu kémawon sêdâyā mênikā kasêrat amargi ngêwrat bab ingkang wigati. *Naskah* Jawi piyambak inggih mênikā anggitan sinêrat tangan ingkang taksih asli mênāpā déné santunanipun ingkang kasêrat mawi aksārā Jâwā, aksārā Arab Pégon, utawi aksārā Latin kanthi bâsā Jawi Kinā, bâsā Jawi Têngahan, utawi bâsā Jawi Gagrag Anyar (Mulyani, 2009: 1). Saking mapintên-pintên jinising *naskah* Jawi, kapanggihakên salah satunggaling *naskah* inggih mênikā *Sêrat Yuswā Widâdâ* ingkang salajêngipun dipunsêrat SYW, inggih mênikā *naskah* ingkang *teks*-ipun ngêwrat bab piwulang. *Teks* ingkang kalêbêt ing jinising piwulang inggih mênikā ingkang ngandharakên samukawis ingkang ngêwrat bab bécik sâhā âlā ingkang sagêd dados pranataning gêsang. Mênawi dipungolongakên malih, SYW mênikā kalêbêt wontên ing *teks* jinis primbon, amargi

wontên ing salêbêting *teks SYW* mênikå ngêwrat bab pêtungan-pêtungan utawi *ramalan-ramalan* tumrapping pagêsangan ingkang sagêd dados pranataning gêsang salajêngipun ingkang dipunsêrat mawi aksårå Jåwå cithak.

Naskah SYW mênikå ngêwrat bab kawruh yuswå panjang. Wontên ing salêbêting *naskah SYW* isinipun mênikå dipunpérang dados tigang prakawis, antawisipun ingkang sêpisan inggih mênikå ngêwrat bab sêjarah saking sêrat yuswå widådå, ingkang ångkå kalih inggih mênikå ngêwrat bab babaripun kawruh yuswå widådå, lajêng ingkang kaping tigå ngandharakên *silsilah kulåwargå* saking ingkang nuwuhakên kawruh.

Adhêdhasar asiling *studi katalog*, namung kapanggihakên kalih *eksemplar naskah* ingkang sami. *Naskah-naskah* ingkang kapanggihakên ing mriki botên badhé dipuntandhingakên. Pramilå, ingkang dipundadosakên *sumber data* panalitèn inggih mênikå salah satunggal saking kalih *naskah SYW* ingkang kapanggihakên, inggih mênikå ingkang kapanggihakên ing *Perpustakaan Museum Dewantara Kirti Griya Yogyakarta*. Jalaran saking *pengamatan langsung* kalih *naskah SYW* ingkang kapanggihakên mênikå botên wontên bédanipun, pramilå katindakakên *metode objektif* kanggé nêmtokakên salah satunggal *naskah* ingkang badhé dipundadosakên *sumber data* panalitèn. Andharan bab piwulang kanggé manjangakên yuswå, sagêd nambahi sêsêrêpan gayut kaliyan cårå kanggé manjangakên yuswå tumrap masarakat jaman samênikå. Pramilå saking mênikå, nélakakên bilih mawi lampahing panalitèn *filologi* isining *teks SYW* sagêd

dipunandharakên sårå wigatos sangêt dipuntindakakên, mliginipun sagêd dipundadosakên pandom tumrapping sadåyå masarakat.

Wondéné wosing prakawis panalitèn mênikå 1) Kados pundi *Deskripsi naskah sårå teks SYW?* 2) Kados pundi *Alih tulis teks SYW?* 3) Kados pundi *Suntingan teks SYW?* 4) Kados pundi *Terjemahan teks SYW?* 5) Kados pundi piwulang kanggé manjangakên yuswå wontên ing salêbêting *teks SYW?*

CARANING PANALITÈN

Jinising Panalitèn

Jinising panalitèn ingkang dipunginakakên ing panalitèn mênikå wontên kalih, inggih mênikå panalitèn *deskriptif* sårå panalitèn *filologi modern*. Panalitèn mênikå ngginakakên *metode* panalitèn *deskriptif* ingkang ancasipun inggih mênikå kanggé ngandharakên isining *teks* ingkang gayut kaliyan piwulang kanggé manjangakên yuswå ing salêbêting *teks SYW*. Wondéné *metode* panalitèn *filologi modern* katindakakên kanggé ngandharakên bab kawontênaning *naskah sårå teks*.

Sumber Data Panalitèn

Sumber data ing panalitèn mênikå inggih *naskah sårå teks SYW*. Ananging namung sapérangan *teks*-ipun ingkang dados *sumber data*, amargi *teks* ing salêbêting *naskah SYW* mênikå kapérang dados tiga, ingkang sêpisan ngêwrat bab sêjarahipun *SYW*, ingkang ångkå kalih ngêwrat bab babaripun kawruh yuswå widådå, lajêng ingkang ångkå tigå ngêwrat bab

silsilah kulawargâ ingkang nuwuhakên kawruh yuswâ widadâ.

Naskah SYW kasimpên ing *Perpustakaan Muséum Dewantara Kirti Griya Yogyakarta* kanthi nomêr *koleksi Bb.1.259*. *Naskah* mênikâ kasêrat mawi aksarâ Jâwâ, sêratanipun ngginakakên aksarâ Jâwâ cithak, lajêng basanipun ngginakakên bâsâ Jawi gagrag énggal kanthi undha-usuk bâsâ krâmâ. *Teks SYW* mênikâ kalêbêt jinising *teks* piwulang, mliginipun piwulang kanggé pagêsangan.

Caranipun Ngêmpalakên Data

Caranipun ngêmpalakên *data* wontên ing panalitèn mênikâ inggih kanthi *studi kapustakan* inggih mênikâ maos, nyathêt, sâhâ *studi katalog*. Sadâyâ carâ kâlâ wau katindakakên kanthi adhêdhasar lampahing panalitèn *filologi*. Wondéné lampahing panalitèn *filologi* ingkang katindakakên inggih mênikâ, 1) *inventarisasi naskah*, 2) *deskripsi naskah sâhâ teks*, 3) *alih tulis teks*, 4) *suntingan sâhâ aparat kritik*, 5) *terjemahan teks*, sâhâ *analisis teks SYW*.

Instrumen Panalitèn

Instrumen panalitèn mênikâ salah satunggaling pérangan ingkang dipunbêtahakên kanggé naliti *sumber data* panalitèn. *Instrumen* panalitèn ingkang wontên ing panalitèn mênika awujud *kartu data*, inggih mênikâ *kartu data deskripsi naskah sâhâ teks*, *kartu data transliterasi teks sâhâ tuntingan teks*, *kartu data asiling aparat kritik teks*, *kartu data asiling terjemahan teks*, sâhâ *kartu data piwulang kanggé manjangakên yuswâ ing teks SYW*.

Teknik Analisis Data

Teknik analisis data ingkang dipunginakakên wontên ing panalitèn mênikâ

inggih *teknis analisis deskriptif*. Wujud pangrêmbaging *data* panalitèn kanthi *teknik analisis deskriptif* mênikâ dipuntindakakên kanthi sakawan lampahan, inggih mênikâ *reduksi data*, *pengkategorian*, *display data*, sâhâ *penafsiran* (Kaelan, 2005: 68).

Caranipun Ngêsahakên Data

Caranipun ngêsahakên *data* wontên ing panalitèn mênikâ ngginakakên *validitas sâhâ reliabilitas*. *Validitas* ingkang dipunginakakên inggih mênikâ *validitas semantik*. *Validitas semantik* inggih mênikâ nêgêsi utawi madosi *makna data* ingkang awujud têmbung sâhâ ukarâ ingkang gayut kaliyan piwulang kanggé manjangakên yuswâ ing salêbêting *teks SYW*. Salajêngipun *reliabilitas* ingkang dipuntindakakên inggih mênikâ *reliabilitas intrarater sâhâ reliabilitas interrater*. *Reliabilitas intrarater* mênikâ katindakakên kanthi carâ *pengamatan sâhâ maos teks SYW* ingkang dipunambal-ambali supados pikantuk *data* kaliyan pirêmbagan *deskripsi data* ingkang *konsisten*. Wondéné *reliabilitas interrater* katindakakên kanthi carâ nyuwun pambiyantu ingkang awujud pamrayogi sâhâ panyaruwé saking tiyang sanès ingkang sampun lantip bab *filologi*, inggih mênikâ Ibu Venny Indria Ekowati, M.Litt ingkang minangkâ *dosen pembimbing filologi*.

ASILING PANALITÈN

Irah-irahaning *naskah* kasêrat ing *Buku Daftar Naskah Perpustakaan Muséum Dewantara Kirti Griya Yogyakarta* ingkang kasimpên kanthi nomêr *koleksi naskah SYW* inggih mênikâ Bb.1.259. Tiyang ingkang nuwuhakên kawruh mênikâ inggih saking

KRAA Danureja 6 inggih KPA Cakraningrat. Manggâlâ mênikâ ngandharakên bab mênâpâ mênikâ sêrat yuswâ widâdâ, salajêngipun ngandharakên saking sintên kawruh mênikâ utawi sintên ingkang nyêrat kawruh ing sêrat punikâ. Sanèsipun mênikâ manggalanipun ugi ngandharakên bab wontên pundi sêrat kawruh yuswâ widâdâ mênikâ dipunsêrat. Umuripun *Naskah SYW* mênika sampun 79 taun.

Naskah SYW kawontênanipun taksih saé, jilidanipun ugi taksih saé. Dlancang ingkang kanggé nyêrat *naskah SYW* wontên ingkang bolong amargi dipuntêdhâ rêngêt, ananging aksaranipun taksih sagêd dipunwaos. Kacanipun *naskah* ugi taksih jangkêp, botên wontên kâcâ ingkang ical. Cacahipun kâcâ *naskah* ingkang dipuntliti 30 kâcâ. Cacahing larik sabên sakâcâ 6-16 larik. Salajêngipun ukuranipun *naskah* ingkang dipuntliti 12,2 x 15,8 cm kanthi kandêling *naskah* 0,5 cm. Ukuran *margin naskah* sisih kiwâ kaliyan têngên mênikâ sami, inggih mênikâ nginggil 1 cm, ngandhap 2 cm, kiwâ 1 cm, sâhâ têngên 2,5 cm.

Naskah SYW namung ngêwrat satunggal *teks* kémawon inggih mênikâ *teks SYW*. Wondéné jinising *naskah* kalêbêt *naskah* piwulang amargi isining *naskah* ngandharakên bab piwulang kawruh kanggé pandoming pagêsangan. *Naskah SYW* mênikâ isinipun kapérang dados tigang bab, ingkang sêpisan bab ancas sâhâ sejarah kénging mênâpâ nuwuhakên malih Sêrat Yuswâ Widâdâ mênikâ, ingkang ângkâ kalih bab isi saking kawruh Sêrat Yuswâ Widâdâ, lajêng ingkang ângkâ tigâ inggih mênikâ andharan bab *silsilah* kulâwarganipun

ingkang ndamêl kawruh. Basaning *teks* ingkang dipunginakakên ing salêbêting *teks SYW* inggih mênikâ bâsâ Jawi gagrag anyar. Nomêripun kâcâ *naskah SYW* dipunsêrat ngginakakên aksârâ ângkâ latin ingkang mapan ing satêngahing dlancang sisih nginggil sabên kâcâ, ugi wontên tândhâ (-) ing sakiwâ têngêning aksârâ ângkâ. Lajêng cathêtan sâhâ katrangan sanès ingkang kapanggihakên wontên ing sawijining *naskah* sâhâ *teks SYW* mênikâ wontên 6.

Alih tulis ingkang sêpisan inggih mênikâ *transkripsi teks SYW*, mênikâ ngginakakên cârâ *transkripsi diplomatik*, inggih mênikâ anggènipun ndamêl alih tulis *teks* dipundamêl sami kados mênâpâ wontênipun. Salajêngipun *transliterasi teks SYW* mênikâ ngginakakên *metode transliterasi standar*. *Metode transliterasi standar* inggih mênikâ cârâ anggènipun ndamêl *alih tulis* aksârâ adhêdhasar *ejaan* ingkang lêtês utawi kajumbuhakên kaliyan pandom ingkang gumathok, inggih mênikâ *ejaan* bâsâ Jawi ingkang dipunginakakên samênikâ utawi adhêdhasar *Ejaan Yang Disempurnakan* (EYD) ingkang dipunginakakên.

Suntingan teks ingkang dipunginakakên ing panalitian *teks SYW* inggih mênikâ *metode suntingan teks edisi standar*. *Metode suntingan teks edisi standar* katindakakên kanthi nglêtêsakên kalêpatan kanthi nambahi, ngirangi, mênâpâ déné nggantos aksârâ utawi wandâ. *Aparat kritik* dipunjumbuhakên kaliyan *Baoesastra Djawa* (Poerwadarminta, 1939), EYD ingkang dipunginakakên, sâhâ kanthi *kontekstual* miturut ukaranipun. Ing *Suntingan* sâhâ *aparatus kritik teks* mênikâ kapanggihakên

wontên kalih têngbung, inggih mênikâ **pa(ng)galih sâhâ têngbung**.

Terjemahan teks ing panalitèn mênikâ ngginakakên tigang *metode terjemahan*, inggih mênikâ *metode terjemahan harfiah*, *metode terjemahan isi*, sâhâ *metode terjemahan bebas*. Tigang *metode terjemahan* mênikâ katindakakên kanthi *kontekstual*. *Terjemahan* ing panalitèn mênikâ dipuntindakakên kanthi cârâ damêl alih basaning *teks* saking bâsâ Jawi dhatên bâsâ Indonesia. Wondéné têngbung-têngbung ingkang angèl sâhâ rangu-rangu dipunalih-basakakên sâhâ têngbung-têngbung ingkang *khas* kapanggihakên wontên 29 têtêngbungan mênâpâ déné ukârâ ingkang salajêngipun kasêrat ing cathêtan *terjemahan*.

Piwulang kanggé manjangakên yuswâ ingkang wontên salebeting *teks SYW* mênikâ, jinis piwulangipun kapérang dados kalih. Jinis piwulangipun inggih mênikâ ingkang sêpisan awujud sarat ingkang kédah dipunsamaptakakên sâhâ dipunlampahi supados sagêd kasinungan yuswâ panjang, sâhâ ingkang ângkâ kalih piwulang ingkang awujud pêtungan dintên sâhâ wêkdal supados sagêd dados ancêr-ancêr utawi pandom.

Piwulang ing ngandhap mênikâ kawastanan piwulang awujud sarat, amargi wontên ukârâ ing sadèrêngipun andharan sêkawan prakawis mênikâ, ingkang ngandharakên makatên, wondéné bilih badhé kasèrènan kawruh wau, kédah sagêd anglampahi sêsanggêman cêcêgah sêkawan prakawis kados ing ngandhap punikâ.

a. Sampun drêmbâ

Têgêsipun mênawi badhé nglampahi piwulang mênikâ saratipun inggih sampun ngantos gadhah pikajêngan ingkang kathah, ibaratipun sampun ngantos gampang kêpéngin bab mênâpâ kémawon, amargi tiyang mênikâ mênawi kêkathahên pikajêngan ugi botên saé. Ngatos-atosâ kaliyan pikajêngan, botên sêdâyâ pikajêngan mênikâ saé, sâhâ botên sêdâyâ pikajêngan mênikâ lèrês. Amargi mênâpâ ingkang dipunkajêngakên botên sadangunipun mênikâ kabêtahan (El-Husna, 2013:45).

b. Sampun bruwah utawi brancah

Sampun ngantos gadhah sipat rêmên karêm lêlangên kaliyan lawanan sanès. Têgêsipun inggih mênikâ mênawi kitâ sampun gadhah garwâ, sampun ngantos karêm lêlangên kaliyan tiyang èstri sanès. Mênawi tiyang èstri mênâpâ déné tiyang kakung sagêd njagi supados botên tuwuh slingkuh ing salêbêting kulâwargâ, botên badhé kataman sasakit râjâ singâ. Amargi, ing têngbé sasakit râjâ singâ kâlâ wau botên cêkap kasandhang ing sarirâ pribadi, nanging badhé numusi dhatêng trahipun ugi.

c. Sampun anganiâyâ, dhusthâ tuwin cidrâ dhatêng pamêngkuning garwâ

Minangkâ garwâ mênâpâ déné pamêngkuning garwâ, sampun ngantos gadhah sipat anganiâyâ, dhustâ, tuwin cidrâ dhatêng pamêngkuning garwâ utawi ingkang kakung. Têgêsipun anganiâyâ wontên mriki inggih mênikâ dak mênang utawi angêgungakên piyambakipun wontên ing sangajênging garwanipun, mênapa déné dumugi ambêk siyâ dhumatêng garwânipun.

Salajêngipun mênawi sipat dhusthâ, têngêsipun inggih mênikâ namung mburu bândhâ kadonyan kémawon. Lajêng ngginakakên tênganipun ingkang garwâ kanggé pados pangupâ jiwa. Cidra wontên mriki inggih mênikâ ngapusi, slingkuh, lajêng mênâpâ kémawon ingkang njalari pasulayaning apalâ krâmâ.

Wondéné mênggah wajibing pamêngkuning garwâ mênawi dipunibaratakên inggih mênikâ kédah awatak samudrâ, ambêg Naréndra, tuwin ambêg Pinandhita. Awatak samudrâ têngêsipun minangkâ pamêngkuning garwâ kédahipun sagêd caos kapitadosan dhumatêng garwâ. Ambêg naréndra têngêsipun gadhah sipat ingkang tansah sagêd caos têngtrêming garwâ. Lajêng ambêg pinandhita têngêsipun kédah gadhah sipat sagêd upiya kanggé têngtrêming garwâ, sâhâ kédah sagêd mulang bab ingkang bêcik.

d. Sampun ngantos anggarwâ wanitâ ingkang kirang sêmbadâ

Têngêsipun kédah ngatos-atos sâhâ tliti mênawi badhé pados wanitâ ingkang badhé dipunpundhut garwâ. Têngêsipun ngatos-atos wontên mriki, sampun ngantos lêpat anggènipun milih wanitâ ingkang badhé dipunpundhut garwâ, amargi wanitâ jaman sakmênikâ kathah ingkang namung mburu nêpsu kémawon. Têngêsipun nêpsu inggih mênikâ nêpsu bab bândhâ kadonyan, amargi kathah sipating wanitâ ingkang botên trêp kaliyan pasuryanipun.

Taksih kathah ingkang ngginakakên primbon utawi pêtung-pêtungan kanggé

nglampahi pagêsangan. Manungsâ sakloron tamtu kémawon nyamaptakakên diri pribadinipun kanthi saestu anggènipun ngolah ciptâ, râsâ, mênâpâ déné karsanipun ing wanci sakdèrèngipun, ing wancinipun, sâhâ ing sasampunipun nindakakên awor jiwa mênâpâ déné râgâ (Nurnaningsih, 2016: 5). Pétungan ingkang kapanggihakên ing salêbêting *teks SYW* minangkâ kawruh kanggé manjangakên yuswâ inggih mênikâ pétungan dintên saé sâhâ awon adhêdhasar jam ing salêbêting dintên, sâhâ pétungan wanci ingkang kédah kasirik bilih badhé awor jiwa amijèkakên putrâ, inggih ingkang arupi wanci saat pêjah.

Pétungan ingkang kapanggihakên ing salêbêting *teks SYW* mênikâ ingkang dados dhasaripun inggih mênikâ jam. Têngêsipun inggih mênikâ pétungan dintên ingkang kalêbêt dintên saé sâhâ awon mênikâ adhêdhasar jam ing salêbêting dintên. Dados jam ing salêbêting dintên mênikâ kapérang-pérang kanggé nuduhakên bilih sampun ngancik dintên salajêngipun. Piwulangipun inggih mênikâ pétungan dintên saé sâhâ awon adhêdhasar jam ing salêbêting dintên, têngêsipun sabên dintên pêpitu mênikâ taksih kapérang dados pitung dintên malih ingkang adhêdhasar wêkdal, sêlanipun wêkdal mênikâ wontên ingkang kalih jam sâhâ nyêtunggal jam. Manawi dintên ingkang sêlanipun kalih jam mênikâ kalêbêt dintên saé ing antawisipun *Sênèn, Rêbo, Kêmis, Jêmuah*, sâhâ *Minggu*. Lajêng manawi dintên ingkang sêlanipun nyêtunggal jam mênikâ kalêbêt dintên awon, antawisipun dintên *Slasâ* sâhâ *Sêtu*.

Pétungan ingkang kédah kasirik tégèsipun ing sabên dintên pêpitu mênikå dipunkêparêngakên kémawon mênawi badhê awor jiwa kanggé amijèkakên putrå, ananging kédah ngatos-atos ing wêkdalipun, sampun ngantos mlêbêt ing wêkdal ingkang kalêbêt dintên slåså sårå sêtu. Dintên slåså sårå dintên sêtu mênikå kalêbêt dintên ingkang awon utawi dintên ingkang kédah kasirik amargi sêlaning wêkdal ingkang kanggé amijèkakên putrå mênikå namung nyêtunggal jam, dados manawi langkung cêpêt utawi langkung sêkêdhik wêkdalipun sami kémawon cêlak ugi yuswanipun putrå ing têmbé.

DUDUTAN

1. *Inventarisasi Naskah*

Inventarisasi naskah SYW ingkang katindakakên ing panalitèn mênikå inggih kanthi carå *studi katalog* sårå ningali piyambak kawontênaning *naskah*. Adhêdhasar *inventarisasi naskah* ingkang katindakakên ing sêdåså papan utawi *perpustakaan*, kapanggihakên namung wontên 2 *eksemplar* sami, kawontênanipun ugi sami-sami taksih saé sadâyå. Salajêngipun, ingkang dipundadosakên minångkå *sumber data* ing panlitèn mênikå inggih ingkang kasimpên wontên ing *Perpustakaan Museum Dewantara Kirti Griya Yogyakarta*.

2. *Deskripsi Naskah sårå Teks SYW*

Naskah SYW ingkang minångkå *sumber data* ing panalitèn mênikå inggih salah satunggaling *naskah* ingkang kasimpên ing *Perpustakaan Muséum Dewantara Kirti Griya Yogyakarta* kanthi nomêr *koleksi* Bb.1.259. Kawontênan *naskah SYW* mênikå taksih saé,

wêtah, sårå sêrataning *naskah* ugi taksih cêtha dipunwaos, sinaoså wontên sêkêdhik-sêkêdhik ingkang bolong sampun dipuntêdhå ngêngêt. *Naskah SYW* ingkang wontên ing *Perpustakaan Museum Dewantara Kirti Griya Yogyakarta* mênikå taksih saé amargi *naskah* mênikå sampun awujud *scan*, dados *naskah* mênikå sampun dipun *scan* déning *pihak* BPAD DIY. Wondéné bab samakipun *naskah SYW* ingkang paling njawi mênikå sampun katutup kaliyan samak kêrtas wêrni soklat ingkang sampun dipundhobêli kaliyan samak plastik.

Wosing *teks SYW* mênikå kapérang dados tigå, inggih mênikå ingkang sêpisan ngêwrat bab sêjarah wontênipun kawruh yuswå widådå mênikå, ingkang ångkå kalih ngêwrat bab wosipun kawruh yuswå widådå, lajêng ingkang ångkå tigå ngêwrat bab silsilahing kulåwargå Panjênêngan Dalêm Kanjêng Radèn Adipati Aryå Danurêjå minångkå tiyang ingkang nuwuhakên kawruh yuswå widådå mênikå. *Teks SYW* mênikå sinêrat mawi sêratan aksårå Jåwå cithak, kanthi sikap jêjêg. Gayut kaliyan båså ingkang dipunginakakên inggih mênikå båså Jawi gagrag énggal kanthi undhå-usuk kråmå inggil. Wondéné dhapukan *teks*-ipun inggih mênikå gancaran kanthi jinising *teks* inggih mênikå piwulang.

3. *Alih Tulis Teks SYW*

Alih tulis ingkang sêpisan *transkripsi teks*, inggih ingkang katindakakên ing *teks SYW* mênikå kanthi *metode transkripsi diplomatik*. *Metode transkripsi diplomatik* ingkang katindakakên ing panalitèn mênikå inggih kanthi damêl alih tulis sêrataning *teks SYW* saking aksårå Jåwå dados aksårå Jåwå ugi ingkang sami

kaliyan sêrataning *teks* aslinipun. Lajêng cacahing kácå *teks* ingkang dipundamêl *transkripsi* inggih mênikå wontên 27 kácå.

Alih tulis salajêngipun, *transliterasi teks* ingkang katindakakên ing *teks SYW* inggih mênikå kanthi *metode transliterasi standar*. *Transliterasi standar* mênikå katindakakên kanthi damêl alih tulis sêrataning *teks* saking aksårå Jåwå dados aksårå Latin ingkang kajumbuhakên kaliyan éjaan bâså Jåwi ingkang dipunanggé samênikå. Ancasipun damêl *transliterasi* inggih mênikå kanggé nggampilakên pårå pamaos ingkang kirang mênåpå déné botên mangrêtosî bab aksårå Jåwå. Lajêng manawi lumantar *translitêrasi* ingkang kanthi *métode standar* mênikå ancasipun supados pårå pamaos sagêd mangrêtosî saking têmbung-têmbung ingkang *familiar* ing masarakat ingkang adhêdhasar éjaanipun bâså Jawi.

4. *Suntingan Teks SYW*

Salajêngipun, ngèngingi bab *suntingan teks* ingkang dipuntindakakên ing panalitèn mênikå inggih ngginakakên *metode suntingan standar*. Ancasipun ngginakakên *metode suntingan standar* inggih mênikå kanggé nglêrêsakên sêrataning *teks* ngèngingi têmbung-têmbung ingkang lêpat sårå botên jumbuh kaliyan *konteks* isining sêratan *teks*. Cårå ingkang dipunginakakên inggih mênikå kanthi nambahi, ngirangi, sårå nggantos wandå mênåpå déné têtêmbunganipun. Asiling *suntingan teks* ingkang kapanggihakên ing panalitèn mênikå inggih wontên kalih têmbung, antawisipun **pa(ng)galih sårå têtêmbung**.

5. *Terjemahan Teks SYW*

Terjemahan teks ing panalitèn mênikå ngginakakên tigang *metode terjemahan*, inggih mênikå *metode terjemahan harfiah*, *metode terjemahan isi*, sårå *metode terjemahan bebas*. Tigang *metode terjemahan* mênikå katindakakên kanthi *kontekstual*. *Terjemahan* ing panalitèn mênikå dipuntindakakên kanthi cårå damêl alih basaning *teks* saking bâså Jawi dhatên bâså Indonesia. Wondéné têmbung-têmbung ingkang angèl sårå rangu-rangu dipunalih-basakakên sårå têmbung-têmbung *khas* ingkang kapanggihakên wontên 29 salajêngipun kaandharakên wontên ing cathêtan *terjemahan*.

6. *Piwulang kanggé manjangakên yuswå wontên ing naskah SYW*

Piwulang kanggé manjangakên yuswå ingkang wontên salebeting *teks SYW* mênikå, jinis piwulangipun kapérang dados kalih. Jinis piwulangipun ingkang sêpisan inggih mênikå awujud sarat, sårå ingkang ångkå kalih piwulang ingkang awujud pétungan dintên sårå wêkdal. Piwulang ingkang awujud sarat inggih mênikå 1) sampun drêmbå; 2) aampun bruwah utawi branch; 3) sampun anganiåyå, dhustå tuwin cidrå dhatêng pamêngkuning garwå; sårå 4) Sampun ngantos anggarwå wanitå ingkang kirang sêmbådå.

Salajêngipun piwulang ingkang wujudipun pétungan dintên saé sårå awon ingkang adhêdhasar wêkdal mênikå ancasipun supados sagêd dados ancêr-ancêr utawi pandom manawi badhé amijèkakên putrå. Piwulang mênikå ingkang adhêdhasar jam ing salêbêting dintên, têtêgèsipun sabên dintên pêtitu mênikå

taksih kapérang dados pitung dintên malih ingkang adhêdhasar wêkdal, sêlanipun wêkdal mênikâ wontên ingkang kalih jam sâhâ nyêtunggal jam. Manawi dintên ingkang sêlanipun kalih jam mênikâ kalêbêt dintên saé ing antawisipun *Sênèn, Rébo, Kêmis, Jêmuah*, sâhâ *Minggu*. Lajêng manawi dintên ingkang sêlanipun nyêtunggal jam mênikâ kalêbêt dintên awon, antawisipun dintên *Slâsâ* sâhâ *Sêtu*.

Piwulang salajêngipun inggih pétungan wanci ingkang kêdah kasirik bilih badhé awor jiwâ amijèkakên putrâ, inggih ingkang arupi wanci saat pêjah, têngesipun ing sabên dintên pêpitu mênikâ dipunkêparêngakên kémawon mênawi badhé awor jiwâ kanggé amijèkakên putrâ, ananging kêdah ngatos-atos ing wêkdalipun, sampun ngantos mlêbêt ing wêkdal ingkang kalêbêt dintên slâsâ sâhâ sêtu. Dintên slâsâ sâhâ dintên sêtu mênikâ kalêbêt dintên ingkang awon utawi dintên ingkang kêdah kasirik, amargi langkung cêpêt utawi langkung sêkêdhik wêkdalipun sami kémawon cêlak ugi yuswanipun putrâ ing têmbé.

Pamrayogi

Adhêdhasar panalitèn *naskah* sâhâ *teks SYW* ingkang sampun dipuntindakakên têtmu kémawon wontên pamrayoginipun. Pamrayogi kasêbut kaandharakên wonten ing ngandhap mênikâ.

1. Panalitèn tumraping *naskah* sâhâ *teks SYW* mênikâ taksih kirang wiyar *cakupan*-ipun, inggih mênikâ taksih ing panalitèn *filologi*-nipun kémawon. Satêmah taksih wontên ingkang prêlu dipuntliti malih, bab prakawis sanèsipun.

2. Panalitèn tumraping *naskah-naskah* kinâ ingkang mliginipun *naskah-naskah* Jawi mênikâ taksih prêlu dipuntindakakên, amargi kanggé nglêstantunakên kawontênaning *naskah-naskah* mênikâ ing têngah-têngahing masarakat, lajêng ugi kanggé nglêstantunakên isining *naskah* sâhâ supados sagêd dipundadosakên pandom ing pagêsangan jaman samênika.

KAPUSTAKAN

- Anonim, 1939. *Serat Yuswa Widada*. Yogyakarta. Boekhandel S. Wignjosoeroto LD. Ratmakan 72 Djokja.
- Baroroh-Baried, Siti, dkk. 1985. *Pengantar Teori Filologi*. Jakarta: Pusat Pembinaan dan Pengembangan Bahasa.
- Ekowati, Venny Indria. 2017. *Filologi Jawa : Panduan Lengkap Praktik Penelitian Filologi*. Yogyakarta: UNY Press.
- El-Husna, Annida. 2013. *Ketika Kenyataan Tidak Sesuai dengan Keinginan Manage Your Heart!*. Jakarta: PT Elex Media Komputindo.
- Kaelan. 2005. *Metode Penelitian Kualitatif Bidang Filsafat*. Yogyakarta: Paradigma.
- Koentjaraningrat. 2000. *Kebudayaan, mentalitas, dan pembangunan*. Jakarta: PT Gramedia Pustaka Utama.
- Mulyani, Hesti. 2009. *Teori Pengkajian Filologi*. Diktat Mata Kuliah Filologi Jawa ing Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah Fakultas Bahasa Dan Seni Universitas Negeri Yogyakarta.
- Nurnaningsih. 2016. *Nilai Edukasi Metafora Teks-teks Seksual dalam Serat Centhini Karya Pakubuwana V*. Jurnal IKADBUDI. Vol. 5 No. 12.
- Poerwadarminta, W.J.S. 1939. *Baoesastra Djawa*. Groningen, Batavia: J.B Wolters' Uitgevers-Maatschaappij N.V.